

Comissió d'Ètica de la Facultat d'ES i TS Pere Tarrés

Presentació

La consciència sobre les qüestions ètiques en la recerca és un tema que cada vegada està guanyant més rellevància en les institucions acadèmiques i òrgans de gestió del coneixement. Més enllà dels processos tècnics, es pren consciència de la necessitat d'assegurar el respecte de les persones sobre o amb qui es desenvolupen les investigacions i la necessitat de dotar-se de criteris per al respecte dels seus drets. Tot allò que és possible tècnicament i científicament no necessàriament ho és des del punt de vista ètic, especialment quan la recerca pot comportar la vulneració de la dignitat humana en qualsevol de les seves formes.

La necessitat de regular la dimensió ètica de les pràctiques científiques apareix inicialment en el terreny de les ciències mèdiques i experimentals. Aquest fet obre la porta a la bioètica com a nova disciplina que construeix ponts entre la dimensió humanística de la recerca i la seva dimensió tècnica. El punt de partida d'aquestes reflexions queda marcat en l'informe Belmont on es van descriure els quatre grans principis de la bioètica, això és, autonomia, beneficència, justícia i no maleficència (Observatori de Bioètica i Dret, 1979), així com els seus criteris d'aplicació (consentiment informat i consciència, avaluació de riscos i beneficis i equitat/justícia en la selecció-participació de les persones). Aquests principis han marcat el desenvolupament de la reflexió ètica en el conjunt de les diferents disciplines i àrees de coneixement, també les humanístiques i socials.

Tot i això, la reflexió ètica en la recerca dins de les ciències humanes i socials porta un endarreriment clar respecte de la producció acadèmica en les ciències biomèdiques. De fet, fins fa ben poc la idea d'experimentació amb persones s'ha identificat des d'aquesta perspectiva biomèdica, mentre que ha quedat en un segon pla les consideracions sobre aquest "treball amb persones" en el camp de les ciències humanes i socials. Encara ara, en els protocols de recerca dels projectes I+D+I es demana el compliment dels requeriments ètics mitjançant l'informe favorable d'un comitè d'ètica en els projectes que tradicionalment podem definir del camp de les ciències, mentre que no era necessari en el de les humanitats.

Malgrat les limitacions que ara s'assenyalen, actualment estan havent canvis en la percepció de la dimensió ètica en les ciències humanes i socials, de manera que progressivament ha augmentat la producció teòrica que reflexiona i

contextualitza els aspectes ètics de la recerca en els camps que humanístics, més enllà dels biomèdics.

Parlar d'ètica és reflexionar sobre l'ús de la llibertat per part del professional i/o l'investigador. Pressuposa la capacitat d'autoregulació sobre el poder que el professional té respecte de les persones que atén, dins de les tasques que legalment i administrativament li són reconegudes. En conseqüència, implica situar-se críticament respecte de la legitimitat legal-racional que dona un rol professional determinat (Aguayo, 2006).

Aquesta consideració és d'interès pel fet que en el camp de les ciències humanes i socials, tradicionalment la mirada ha estat posada en la dimensió científica (disposar d'un fonament rigorós), la mirada tècnica (fer un ús adequat de les estratègies i/o metodologies de treball) i la mirada jurídico-administrativa (assegurar que l'acció respecta la legalitat i està ben emmarcada dins d'una política determinada).

La perspectiva ètica en la recerca afegeix un quart element que reinterpreta els anteriors. Implica superar la racionalitat tecnològica i jurídica (allò que científicament i tècnicament és possible i legalment està permès), per incorporar el punt de vista de les persones afectades. Això suposa comprendre-les des dels condicionaments ideològics, polítics i econòmics que determinen la seva vida i simultàniament reflexionar sobre el sentit i les finalitats que ha d'adoptar una recerca. En definitiva, es tracta de considerar el sentit i la finalitat de tota acció des del respecte a la dignitat i l'aplicació dels Drets Humans (Caride, 2009).

Des d'aquesta mirada més àmplia, una "bona pràctica"¹ és aquella que integra els quatre aspectes que ara es comentaven: des d'un punt de vista teleològic (pensar en la finalitat i els resultats), té en consideració la dimensió científica (el fonament) i la dimensió tècnica (el rigor en la implementació dels processos); des d'un punt de vista axiològic (el sentit i els valors que motiven l'acció) té presents la dimensió jurídica-administrativa i, especialment, la dimensió ètica (Vilar, 2018).

¹ És d'interès identificar les produccions de caràcter ètico-tècnic que progressivament s'estan generant en diversos sectors professionals en forma de guies orientatives de bones pràctiques en àmbits on tradicionalment no es contemplaven. Un parell d'exemples poden ser:
Sánchez, L.; Sanchis, M.; Vilar, J. (2017). [Guia de bones pràctiques per a una intervenció ètica en les mesures penals alternatives](#). Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Programa Compartim. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
AA.DD. (2017). [Recomanacions per a una intervenció ètica en el camp de les mesures penals alternatives](#). Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Programa Compartim. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Si es trasllada aquesta idea a la recerca, una bona recerca és aquella que està ben fonamentada, els procediments tècnics estan ben utilitzats, queda dins del que la llei determina que és possible i està implementada des d'un criteri de respecte, de bondat i de benefici cap a la persona implicada.

La URL ha mostrat sempre la seva preocupació i interès per la dimensió ètica de la recerca. L'any 2012, va constituir el seu comitè d'ètica de la recerca (CER-URL) amb la finalitat de donar suport als investigadors en relació al requeriment cada vegada més generalitzat de complir amb uns estàndards ètics i de qualitat respecte de les pràctiques investigadores (CER-URL, 2012). Més tard, el 2020, s'han fet públic el "codi per a la integritat ètica de la URL (AA.DD, 2020), amb l'objectiu de centrar les bases d'un plantejament ètic de la recerca en totes les seves dimensions, ja sigui la formulació dels objectius, els aspectes referits a la confidencialitat i tracte honest de les persones participants, el finançament i la gestió de les despeses o la publicació dels resultats.

Els fonaments que donen suport a la creació dels comitès d'ètica són amplis i diversos tan a nivell internacional com nacional, entre els que podem destacar les orientacions del Comitè de Bioètica de España (2010), les del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (2011), els acords de societats científiques (COSCE, 2015), les recomanacions del Science Europe Working Group on Research Integrity (2015) o els criteris de Florensa i Sols sobre ètica i recerca (2017).

La Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés –URL-, en coherència amb els principis de la Fundació Pere Tarrés redactats en el seu codi ètic (2011) i amb les recomanacions ètiques del CER-URL, ha vist convenient crear la Comissió d'Ètica de la Facultat, un òrgan que sistematitza i fa explícita la reflexió ètica sobre la recerca i els processos que se'n deriven.

La Comissió d'Ètica de la Facultat

Es tracta d'un òrgan de la Facultat que té com a finalitat el desenvolupament de la perspectiva ètica de la recerca, tant entre el professorat investigador com entre els estudiants de grau, màster i doctorat. Aquesta comissió se centra únicament en els aspectes ètics i no entra en altres consideracions tècniques dels projectes a avaluar. La Comissió d'Ètica de la Facultat (a partir d'ara CEF) representa la connexió entre el Comitè d'Ètica de la Recerca de la Universitat Ramon Llull (CER-URL) i la Facultat. En aquest sentit, s'inspira i segueix les recomanacions d'aquest comitè i els concreta en les particularitats dels estudis i línies de recerca que ens són pròpies.

Objectius

- Fomentar la consciència i l'autonomia ètica dels estudiants i del professorat en els processos de recerca.
- Capacitar el professorat per tal que orienti la perspectiva ètica dels seus estudiants en els diferents nivells formatius (grau, postgrau, màster i doctorat).
- Elaborar documentació orientativa que reguli els aspectes ètics en els processos de recerca.
- Avaluar els projectes de recerca del professorat per a convocatòries internes (facultat i URL), així com els dels estudiants de doctorat.

Funcions

Les comissions o comitès d'ètica poden tenir diverses funcions. En el cas que ens ocupa, i en relació amb els objectius previstos, se'n poden preveure tres de fonamentals, una de caràcter avaluador, una de caràcter orientador i una de caràcter consultiu o d'assessorament.

Funció avaluadora

Es tracta d'emetre dictàmens sobre la viabilitat ètica dels projectes de recerca. En concret, aquesta comissió avaluarà únicament els projectes del professorat que es presenten a convocatòries no competitives (ajuts URL, ajuts Pere Tarrés, etc.). Els projectes de convocatòries competitives que es presenten en nom de la universitat (I+D+I, Plan Avanza, etc.), han de passar l'avaluació del CER-URL. Aquesta comissió podrà avaluar també els projectes dels estudiants de doctorat quan s'obtingui un programa de doctorat propi a la Facultat.

Funció orientadora

Es tracta de construir documentació que estableixi els aspectes bàsics que cal tenir en compte des de la perspectiva de l'ètica de la recerca a l'hora de preparar un projecte o presentar-se a una convocatòria (per exemple, redacció del consentiment informat, full de veracitat de la informació, etc.). Aquesta documentació, juntament amb algunes sessions formatives, ha de servir perquè el professorat sigui suficientment autònom a l'hora de vetllar pel compliment d'aquests requeriments entre els estudiants en qualsevol dels nivells formatius, ja sigui en les assignatures de recerca dels graus com en els projectes de TFG/TFM o doctorat.

Funció consultora d'assessorament

En moments puntuals, i si es considera necessari, aquesta comissió pot orientar els diferents equips gestors de la Facultat (equip de direcció, comissió acadèmica

de graus) en la resolució de situacions de conflicte que tinguin a veure amb els aspectes ètics de la recerca i la seva difusió en qualsevol de les seves modalitats (des dels TFG a les publicacions acadèmiques, passant per altre tipus de projectes de recerca interns).

Estructura i funcions

La CEF està formada de manera ordinària per cinc persones:

- La persona responsable del vicedeganat de Recerca (com a representant de l'Equip Directiu). La seva funció és convocar la CEF, així com participar en les activitats que són pròpies de la CEF.
- Una persona de suport que farà les funcions de secretari. La seva funció és convocar la CEF, elaborar les actes, rebre les sol·licituds pels dictàmens, transmetre a les persones interessades els resultats, així com organitzar la informació que es produeixi de la CEF perquè sigui pública i es pugui consultar.
- La persona representant de la Facultat en el CER URL. La seva funció és fer la connexió entre el CER i la Facultat, així com participar en les activitats que són pròpies de la CEF.
- La persona coordinadora del grup de recerca GIAS. La seva funció és la de traslladar les recomanacions que es derivin de la CEF al grup d'investigadors i estudiants de doctorat del grup que lidera, així com participar en les activitats que són pròpies de la CEF.
- La persona responsable del vicedeganat d'ordenació acadèmica o la persona amb qui delegui. La seva funció és la de traslladar les recomanacions que es derivin de la CEF al professorat que imparteixen l'assignatura de TFG/TFM, així com participar en les activitats que són pròpies de la CEF.
- Un representant dels estudiants, especialment de doctorat, si s'escau.

Funcionament

Aquesta comissió es reunirà de manera ordinària una vegada cada dos mesos, aproximadament. El calendari s'ajusta a les possibles convocatòries o dates de lliurament de projectes i es farà públic perquè les persones interessades puguin enviar els seus projectes per ser avaluats.

Aquestes reunions tindran dues parts: per una banda, s'avaluaran els projectes i, per l'altra, s'anirà avançant en l'elaboració de documentació orientativa. També

es tractaran altres temàtiques o informacions que puguis ser d'interès (congressos, seminaris, consultes del professorat, etc.).

Per procedir a l'avaluació dels treballs tant del professorat com dels estudiants de doctorat, l'investigador presentarà prèviament una sol·licitud d'avaluació en un termini superior a 15 dies perquè les persones que constitueixen la CEF tinguin temps suficient per valorar-los. Aquesta sol·licitud s'ha de fer arribar a la secretària de la CEF.

Pel que fa a l'elaboració de documentació orientativa, s'elaboraran materials per unificar criteris entre el professorat en els diferents nivells de docència (grau, màsters i doctorat). Un exemple d'aquests materials pot ser el consentiment informat o el document de declaració de veracitat de les dades aportades en un treball.

Aquests materials hauran de passar posteriorment el procés de verificació de Qualitat (IQ i similars) en coordinació amb el Departament Jurídic de la Fundació Pere Tarrés. per tal que quedin incorporats entre el documents de funcionament ordinari del professorat i dels estudiants.

Aquesta comissió es pot reunir de manera extraordinària en el cas que hi hagi alguna urgència que així ho requereixi (convocatòries de darrera hora o gestió d'alguna situació potencialment conflictiva).

Dictàmens

La CEF emetrà un dictamen per a cada treball presentat. Aquest pot ser:

- **Favorable.** La CEF emetrà un certificat que serà lliurat a la persona interessada. Aquest certificat ha de servir de justificant per demostrar la que el projecte compleix els estàndards ètics de la recerca.
- **Favorable amb esmenes.** S'emetrà un breu informe amb les recomanacions sobre els aspectes que s'han de revisar. Com que es tracta de canvis menors, per fer el dictamen favorable no caldrà que es torni a reunir tota la Comissió. La vicedegana de Recerca i un altre membre de la Comissió poden donar el vist i plau perquè es comuniqui la situació de "favorable".
- **Desfavorable.** Es farà un breu informe on s'expliqui aquesta valoració i s'indiquin els aspectes que s'han de modificar. En aquest cas, el projecte s'haurà de tornar a presentar i caldrà que torni a ser avaluat per la Comissió.

Custòdia dels projectes i dels dictàmens.

La CEF haurà de crear un espai de custòdia dels projectes que es presentin, així com dels dictàmens que s'emetin.

Criteris ètics de la CEF.

- Les persones que constitueixen la CEF tenen el deure de complir amb els criteris de confidencialitat i secret professional sobre els projectes, els processos de deliberació, així com dels dictàmens.
- La seva actuació ha de mantenir-se dins dels criteris d'imparcialitat requerits en les seves funcions.
- En cas de conflicte d'interessos d'algun membre, no participarà en la deliberació del projecte o proposta que el generi.

Referències bibliogràfiques.

AA.DD (2020). Codi per a la integritat de la recerca a la URL. Universitat Ramon Llull.

<https://www.url.edu/sites/default/files/content/file/2020/09/21/68/vri-codi-integritat-recerca-url.pdf>

AA.DD. (2017). *Recomanacions per a una intervenció ètica en el camp de les mesures penals alternatives*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Programa Compartim. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

http://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/formacio/gestcon/cop/mpa/pc_mpa_2_017_intervencioEtica.pdf

AA.DD. (2010) *Recomendaciones del comité de bioética de España con relación al impulso e implantación de buenas prácticas científicas en España*. Madrid: Comité de Bioética de España.

https://www.madrimasd.org/cienciaysociedad/documentos/doc/buenas_practicas_cientificas_cbe_abril_2010.pdf

Aguayo, C. (2006). *Las profesiones modernas. Dilemas del conocimiento y del poder*. Santiago de Chile: Ediciones de la Universidad Tecnológica Metropolitana.

ALLEA - All European Academies (2017). *The European Code of Conduct for Research Integrity*. Berlín: European Science Foundation.

https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf

Caride, J.A. (coord.), (2009). *Los derechos humanos en la educación y la cultura. Del discurso político a las prácticas educativas*. Rosario: Homo Sapiens.

Comitè d'Ètica de la Recerca URL (2012). *Reglament del comitè d'ètica de la recerca de la universitat Ramon Llull*. Barcelona: URL

<https://www.url.edu/ca/recerca-i-innovacio/la-recerca-la-url/comite-detica-de-la-recerca-de-la-url>

Comité de ética del CSIC (2011). *Código de buenas prácticas científicas del CSIC*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

https://www.csic.es/sites/default/files/codigo_de_buenas_practicas_completo_astellano_-_ingles.pdf

COSCE (Confederación de Sociedades Científicas de España); CRUE (Conferencia de Decanos Universidades Españolas); CSIC (2015). *Declaración Nacional sobre Integridad Científica*. Madrid.

https://www.crue.org/wp-content/uploads/2020/02/Declaraci%C3%B3n-Nacional-Integridad-Cient%C3%ADfica_.pdf

Fundació Pere Tarrés (2011). *Codi ètic de la Fundació Pere Tarrés*. Col. Llibrets Fundació Pere Tarrés, 13. Barcelona: FPT (document intern).

Florensa, A.; Sols, J. (2017). *Ética de la investigació científica*, Bilbao: Desclée de Brouwer.

Observatori de Bioètica i Dret (1979). *Informe Belmont: principios y guías para la protección de los sujetos humanos de investigación*. Parc Científic de Barcelona: Universitat de Barcelona.

<http://www.unav.es/cdb/usotbelmont.html> (Versió traduïda per l'Observatori de Bioètica i Dret del Parc Científic de Barcelona: Universitat de Barcelona).

Sánchez, L.; Sanchis, M.; Vilar, J. (2017). *Guia de bones pràctiques per a una intervenció ètica en les mesures penals alternatives*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Programa Compartim. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

http://ceife.gencat.cat/web/.content/home/formacio/gestcon/cop/mpa/pc_mpa_2_017_guiaBonesPractiques.pdf

Science Europe Working Group on Research Integrity (2015). *Seven Reasons to Care about Integrity in Research*. Brusel·les

https://www.scienceeurope.org/media/42sphgqt/20150617_seven-reasons_web2_final.pdf

Vilar, J. (2017). Sobre les formes d'interpretació del concepte "bona pràctica". *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa*, 66, 6-9.

<https://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/329903/420578>